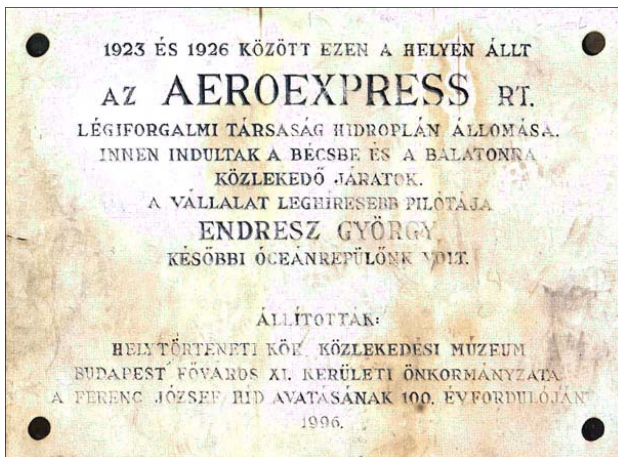

Híd a futó idő felett

– morzsák a Szabadság híd történeteiből (2. rész)

Aztán jött Trianon. Ennek igazságtalansága már az aláírásakor közismert volt. Ez nemcsak a csonka országban maradottakat nem hagyta nyugodni. Kimondatlanul is erről tanúskodik a Múgyetem felőli hídfőnél lévő emléktábla. E szerint az Aeroexpress leghíresebb pilótája Endresz György volt. Pontosítsunk: a leghíresebbé **vált** pilótája, az óceánrepülés által, a navigátor Magyar (Wilczek) Sándor volt.

Látta-e már Budapestet...
felülről??!

Ha nem, úgy az

AÉROEXPRESS R.-T.

bemutatta Önnek
csukott Junkers alumínium repülőgépen
5000 Koronáért.

Szivkoskedjék érdeklődni távbeszélőn a Gellért-szállóban.

Talán ennek részletei körül sem árt néhány tényt a helyére tennünk – most csak ezekre szorítkozom.

1. A meggyipiros szárnyú Lockheed Sirius gépük az óceánt 1927-ben egyedül elsőként átrepülő Ch. Lindberghétől¹ ezer apró részletben (műszerek, rádió, benzintankok...) eltérő, rendelésre készült egyedi gyártmány volt.²

A gép helyi idő szerint 12.50-kor, greenwichi idő (1931-ben egyben közép-európai idő³) szerint 16.20-kor szállt föl.⁴

A repülés időtartamaként terjedő adatok közül a 26 óra 20 perces a valós.⁵

A megtett távolság még nagyobb változatosságot mutat. A Harbour Grace (Új-Fundland, Kanada) és a Bicske melletti kukoricás közötti „hivatalosan”

számított távolság: 5182 km,⁶ míg az ettől való eltérések miatt ténylegesen repült táv 5770 km, vagy a géppel hozott levelezőlapokra már Magyarországon pecsételt bélyegző szerint 5600 km.⁷

2. A repüléssel kapcsolatban emlegetett három világrekord:

- az óceánt 13 óra 50 perc alatt szelték át,⁸ csaknem két órát verve az addigi csúcstartóra;

- átlagsebességük 240 km/h, amit addig ugyancsak senki nem tudott elérni (250 km/h csak az első 149 mérföldön);

- a korábbi óceánrepülők közül senki sem halt ilyen mélyen az európai kontinens belsejébe.

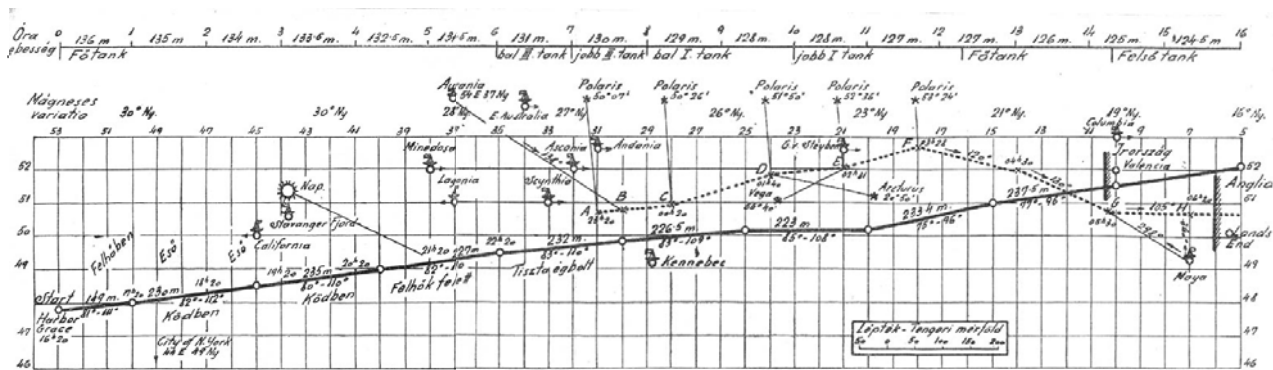
Egyik sem hivatalos, nem jegyzi a FAI.⁹ Ennek oka, hogy nem előre bejelentett és a FAI által ellenőrzött teljesítmény volt.¹⁰

3. A repülés lelke, „motorja” az édesapja halála után 1926-ban Kanadába kivándorolt Magyar-Wilczek Sándor és nem az elsődlegesen emlegetett Endresz – noha ő vezette a gépet. Endresz csak 1930 áprilisában került a képbe. Továbbá nem Wilczek kérte föl, hanem maga ajánlkozott, amit Wilczek elfogadott, így ő maga navigátor lett.

4. Az egész repülés értelmi szerzője és egyik fő szervezője Wilczek volt, és nem Rothermere vikomtja, alias Harold Harmsworth. Wilczeknek már Lindbergh repülésekor (1927) megfordult a fejében a gondolat, de csak 1929-ben fordult igazán komolyra. Egy epizód az előkészítés két évéből, amikor még sorra potyogtak az óceánba a vállalkozó szelleműek:¹¹

„Nézze, öcsém! Ha maga mindenáron propagandát akar csinálni hazájának, menjen fel az Empire State Building tetejére. A hátára akaszson egy táblát, írja rá: Justice for Hungary, és ugorjon le az utcára. Bizonyos vagyok benne, hogy az összes lapok megírják a szenzációt. Ez nem kellemetlenebb, mint a vízbe fulladás, és lényegesen olcsóbb.”

5. A gép nevét sem Rothermere találta ki, mert Wilczek már a vele való találkozás előtt ízelgette a „Magyar Feltámadás” és a „Justice for Hungary” elnevezést; Rothermere csak rábólintott: „Kitűnőnek tartom a tervet a magyar revízió gondolatának terjesztésére. Nevezzék a gépet Justice for Hungary-nak. Tízezer dollár díjat tűzök ki a pilótának, aki a repülést sikerrel végrehajtja.”

Itt szükségesnek látom megjegyezni, hogy a repülés gondolata jóval a sikerdíj kitűzését megelőzően született meg Wilczek Sándor fejében.

Kezdeményezésére – és a közvetlen cél, a repülés megvalósítása érdekében – az Air Travel News 1929-ben 3 oldalas, nagy revíziós térképpel illusztrált cikket közölt. Nevét is az óceánrepülés okán változtatta meg – nyilván nem véletlenül pont „Magyar”-ra.¹²

6. A repülés fő anyagi támogatója sem Rothermere volt, nem is az adakozó magánszemélyek, hanem Szalay Emil, (Szalay Imre) bácsi,¹³ aki családja és élete munkájának eredményét kockáztatta – összesítésem szerint – 30-40 ezer dollárra rúgó összeggel, a köztudatban mégis Rothermere neve él.

Amit őlordságáról talán érdemes tudni:

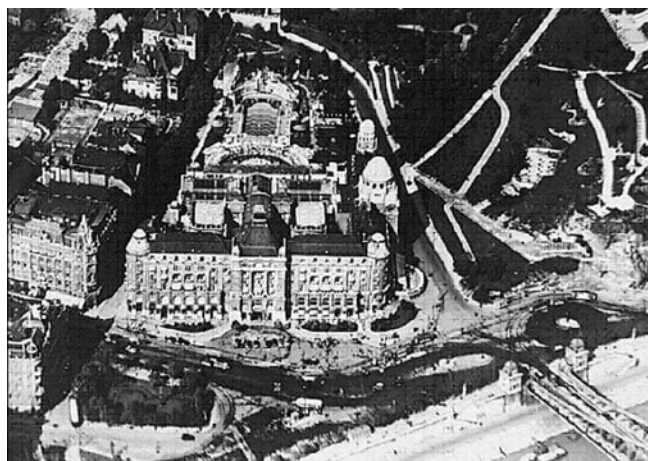
a) Bátyjával, Alfréddal (Viscount Northcliffe-fel) együtt a brit hadügyminisztérium 1916-ban létrehozott propagandarészlegén belül 1918-tól működő Department of Propaganda in Enemy Countries – közismert nevén Crewe House¹⁴ – elnökével, gózerővel a beneși elképzelések szolgálatába állították még az újságjaikat (Daily Mail, Daily Mirror, Observer) is.

b) Csak 1927-ben vált „a magyar nép igaz barátjává”, miután Monte Carlo egyik kaszinójában megismerkedett egy nem éppen szilárd erkölcsű kalandor kémmővel, Töffffel. Akkortól meg már a revízió lelkes szószólója lett.¹⁵ Ezt a metresztét 10 év alatt 51.000 fonttal¹⁶ támogatta.

c) A kockázatmentes sikerdíjként felajánlott 10.000 dolláron¹⁷ fölül a Magyar Aero Szövetség tagjainak kiutazását – amolyan jutalomutazást – finanszírozta, és a beszerelendő 75 kg-os rádió 4500 dolláros költségét vállalta magára.

A Justice for Hungaryt a magyar kormány a repülés után még 1931-ben 100 ezer pengőért¹⁸ megvásárolta Szalay bácsitól. 10 hónappal később, 1932. május 21-én Endresz az óceánrepülőök világtalálkozójára vitte a gépet Rómába, és leszálláskor lezuhant. A kiégett gép helyett az olasz kormány egy másik, Fiat BR 3 típusú, kétfedelű, „Giustizia per l’Ungheria” névre keresztelt géppel kárpótolta Magyarországot. A gép a Justice for Hungary roncsaival együtt érkezett meg, és annak megörökölt HA AAF lajstromjelével 1935-ig üzemelt, majd – csakúgy, mint a Ferenc József híd makettje – 1945-ig a Közlekedési Múzeumban volt látható.

Magyar Sándor a ’30-as évek végén hazatelepült, majd a második világháború végén visszatért Amerikába, és ott élt 1981-ben bekövetkezett haláláig. Az egyetlen, róla Kispesztén akkor elnevezett utca az 1989-es változások után sem kapta vissza nevét, Magyar László utca lett. Győrben –

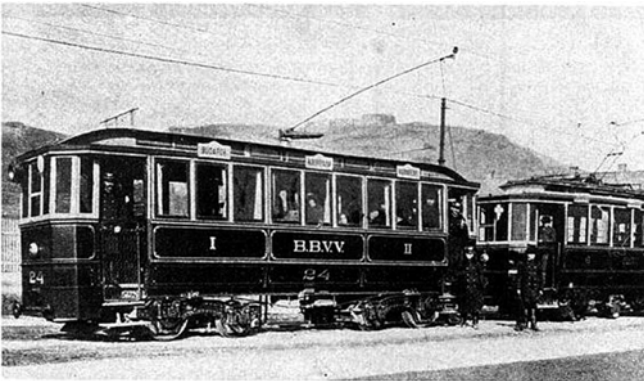

helyiek kezdeményezésére – tíz-tizenöt éve van Szalay Imre utca.

No de hogyan juthatott el a Ferenc József hídhöz, akinek nem volt paripája, és nem a Balatonról, vagy netán Bécsből repült ide, hanem mondjuk Törökbálintról jött? – Akkor rendelkezésre állt a HÉV, amit kezdetben a Budapest–Budafoki Helyiérdekű Villamos Vasút Rt. (BBVV) üzemeltetett.

A HÉV első, 7,8 km-es szakaszán a Ferenc József híd – Gellért fürdő és Budafok (Promontor)

között 1899. szeptember 19-től lehetett utazni. 1909. szeptember 4-én a törzsvonalat Nagytétényig hosszabbították meg, 1914. július 23-án pedig 13,4 kilométer hosszban megnyílt a Budafok elágazás – Budaörs – Törökbálint kétvágányú vonal, 1942 karácsonyán pedig átadták a Mórincz Zsigmond (akkor Horthy Miklós) körtéri végállomást, a közismert „gombával”.

Noha a nagytétényi vonalat már az 1910-es években Érdig tervezték meghosszabbítani, a második világháború megakadályozta a további fejlesztést, utóbb pedig – 1952 és 1962 között – ezeket a HÉV-vonalakat¹⁹ teljesen villamosokkal váltották föl.

A II. világháború végén és az azt követő időszakban – köztudomásúlag – jelentős változások mentek végbe, amelyek közül most csak egyet, a híd szempontjából egyik legjelentősebbet érintek.

1945. március 21-től már járható volt a pontonokkal megtalpalt Ferenc József híd²⁰ és Horthy Miklós híd,²¹ november 18-tól a Petőfi tér és a Döbrentei tér közötti Böske hídként ismert **Petőfi** pontonhíd, miközben épült a **Kossuth** híd. A Ferenc József híd „a múltat végképp eltörölni” jegyében egy népköztársaságban nem viselhette tovább egy király nevét. A sor folytatásaként (északról délre) kézenfekvő lett volna – a Kossuth és Petőfi mellett rendre harmadikként emlegetett – Táncsics nevét adni a hídnak. Mégsem róla kapta az új nevét.

De akkor miért pont a Szabadság nevet kapta? Mindenesetre 1946. április 7-én a Szabad Nép (a Népszabadság elődje) már ekként ír róla.

Az ország, és benne a főváros vezetése az akkor felszabadítónak nevezett szovjet hadsereg, illetve városparancsnokság ellenőrzése alatt állt, a híd kapuzatán pedig a címert a generalisszimusz képe takarta el. Valószínűsíthető, hogy szovjet sugallatra kapta az új nevét, aminek előzménye lehet az a volgai eset, amiről az 1917. április 20-ai (még a Nagy Októberi Szocialista Forradalom előtti!) Népszavából értesülhetünk:

„»El kell távolítani a cárt!«

(*Stockholm, április 19.*) Az orosz lapok egy része még most is félre nem érthető módon ad kifejezést abbéli aggodalmának, hogy amíg a cárt el nem távolítják, állandóan fenyeget az ellenforradalom veszedelme. (...) A »Rjecs« azt állítja, hogy a Volga hídján dolgozó munkások azt követelték, hogy a hidat, amelynek eddig II. Miklós cár hidja volt a neve, kereszteljék át a *Szabadság hídjának*. A kormány eleget tett a munkások kívánságának.”²²

Hogy ez a Lenin szülővárosában történt hídátkeresztelés előzménye-e a Ferenc József híd új nevének megválasztásában...? Azt az olvasó képletére bízom.

Mindenesetre a turisták körében leginkább „Green bridge”-ként ismert. De ha egy magyarnak beszél valaki a zöld hídról,²³ az is tudja, melyik hídról van szó, aki nem ismeri a budapesti Dunahidak nevét. Azt hiszem, ez már rajta is marad.

Pedig eredetileg nem is zöld volt.²⁴

Jegyzetek

¹ A gyár az első Lockheed 8 Sirius gépet 1929-ben készítette Lindbergh megrendelésére, aki 2 évvel később hidroplánná alakíttatta.

² A gép amerikai, NR 115 W lajstromjellel repülte át az óceánt. A legtöbb képen látható HA-AAF lajstromjel már későbbi magyar.

³ 1931-ben a közép-európai idő (CET) 1 órával több volt az egyezményes világidőnél (UTC), vagyis CET = UTC+1, viszont mind Angliában (GMT = UTC), mind az atlanti (AST = UTC-4), mind az újfundlandi (NST = UTC-3.30) időzónában alkalmazták a nyári időszámítást (ADT ill. NDT), ezért a greenwichi helyi (nyári; BST = UTC+1) idő megegyezett a közép-európai idővel, amihez képest 3,5 órával „később” az új-fundlandi.

Egy apró érdekesség: az UTC nem rövidítés; az egyezményes koordinált világidő rövidítésében – kik mások? – az angolok és a franciák nem tudtak megegyezni, így a „CUT” és a „TUC” közötti kompromisszum eredménye lett az „UTC” „rövidítés”.

⁴ Magyar (Wilczek) Sándor saját adata a tervezett és a ténylegesen repült útvonalról készített vázlatán.

⁵ Linz fölött 17.35-kor jelentkeztek be rádión. Onnan realisan (kb. 340 km, kb. 1,5 óra) este 7 óra körül értek szó szerint földet Bicske határában. 26 óra 20 percet számított a néhai Kasza József, a MALÉV Navigációs Osztályának volt vezetője is.

- ⁶ A két pont között legrövidebben repülhető távolságot szintén Kasza József számította ki.
- ⁷ Magyar útvonalvázlatán az ír partokig 1993,4 tengeri mérföldet (kb. 3700 km-t) terveztek megtenni, onnan 1700-1800 km Bicske.
- ⁸ Az ír partokat 13 óra 10 perc alatt 5:30-kor, Angliát 14 órás repüléssel, 6:20-kor érték el.
- ⁹ Fédération Aéronautique Internationale (Nemzetközi Légihajózási Szövetség)
- ¹⁰ Néhai Kasza József szíves közlése.
- ¹¹ Idézi Wilczek az Álmodni mertünk című könyvében a repülésügyi minisztérium illetékesének szavait (56 vállalkozóból 14 élte túl).
- ¹² Az '50-es években ismét a születési nevét viselte, esetenként Magyar-Wilczek alakban.
- ¹³ *Győr, 1872. október 24. – † Flint, Michigan állam, 1937. július 15., napra pontosan a repülés hatodik évfordulóján halt meg; a repüléssel kapcsolatos költségei akár 60.000 \$-ra is rúghattak.
- ¹⁴ A Crewe House felállítását Edward Beneš kezdeményezte, és döntő befolyása volt Trianonra.
- ¹⁵ Ekkor jelentette meg a Hungary's place in the Sun. Safety for Central Europe! (Magyarország helye a Nap alatt. Biztonságot Közép-Európának!) című cikket egyik saját újságjában, a Daily Mailben. (1927. június 21.)
- ¹⁶ Mai árfolyamon kb. 3 MILLIÓ £, kb. 1 milliárd Ft (átlag 100 millió Ft/év).
- ¹⁷ Akkori árfolyamon kb. 2.200 £, mai árfolyamon kb. 130 ezer £, 45 millió Ft – **2 főre** együttesen.
- ¹⁸ Kb. 27.000 \$-ért, kb. a gyári árában.
- ¹⁹ A járatokat számok helyett betűvel jelölték: B – Budafok, N – Nagytétény, T – Törökbálint.
- ²⁰ A NÉMET FASISZTÁK ÉS HAZAÁRULÓ MAGYAR CINKOSAIK | 1945 JANUÁR 16-ÁN ROBBANTOTTÁK FEL EZT A HIDAT. | ... | A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG | A SZABADSÁGRÓL NEVEZTE EL A HIDAT, | ÉS TILDY ZOLTÁN KÖZTÁRSASÁGI ELNÖK | 1946 AUGUSZTUS 20-ÁN ADTA ÁT ISMÉT A FORGALOMNAK. – hirdeti az V. kerületi hídfőnél álló hídvám épületen az előző rendszerből itt maradt tábla. – Különös bája, hogy német „fasiszták”-at (nem ám náciakat) és „hazaáruló magyar cinkosai”-at említ. (Mintha a németek már a Tisza-hídjaink, a Mária Valéria híd (1944. december 26.) – a háború végéig összesen több mint ezer hidunk – roncsaival a hátuk mögött nem szereztek volna kellő gyakorlatot, és nem lettek volna képesek önmaguk fölrobbantani.)
- ²¹ A mai Petőfi híd.
- ²² A hír a Volga középső-alsó folyásánál fekvő Uljanovszknál (1924-ig Szimbirszk) található, 1913–1916 között épült, 2 km hosszú Imperatorszkij mosztról szól; eredeti elnevezése: „Императорский Его величества Николая II” (röviden: Nyikolajevszkij) „Őfelsége II. Miklós cár” híd volt, és 1917-ben valóban Szabadság hídra nevezték át.
- ²³ Az esztergomiak szeme előtt nyilván a 2001-ben újjáépített Mária Valéria híd jelenik meg.
- ²⁴ Az „eredeti” állapotában történt felújítása során számos részletében hamisították meg.

Wernke Bernát

Katinak, Felvidéken

március tizedikére

erőltetett széjjelterítés
 lenne, hangjainkat
 kiáltoztatni mindenfele...
 szépséget szállingózó
 harsányainkba kergetve...
 talán magyarázattal
 pillanthatunk hangzóinkkal
 telten... igen, igen –
 először andalgóba fogva,
 majd ki-kicsillanva, sok
 az a, á, e, é, i, í...
 és így, tovább visít,
 mi nyelvünket gazdagítja,
 széppé-ritmusosba teszi, s
 erősbe fordítja lelkeink... e
 hangok sosem fogyhatnak
 mindennapjainkban... csak
 jöjjenek szaporodva... kicsi
 nebulóink ajkán,
 szisszenő olvatagba, nemcsak
 az iskolapadban, hanem onnan
 távolodva, a rájuk omló
 légből lobbanva, szíveket
 bámultatva... és játszva
 figyelnek másokra, s ha
 szólnak, remekelnek
 hangzóikkal, tavaszt
 jósló tátogásban... Katira
 is tapadóan... ki örömmel
 hallgatja e simulóba bomló
 csattanásokat, de most
 szótlanul kanyarulnak
 ide, merengőbe téve
 minket, mikor Kati
 mondatai szóródnak
 erre,
 minek ösvényeibe
 tova-tovahaladva tartunk a
 tarkaságba... és most
 végül, semmi merületet
 nem akarva, csak azt, hogy
 a magánhangzóink onthassák
 magukat, szabad
 paraszas
 pazarukba...